

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА V

БРОЈ 5

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR V
VOLUME 5

Accepted on December 27th 2016, at the 10th meeting of the SASA Department of
Language and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević-Dorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief
academician
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2017

ISSN 2335-0121

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА V

БРОЈ 5

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности
од 27. децембра 2016. године, на основу рецензија академика
Нане Милошевић-Ђорђевић и академика *Предрага Пићера*

Уредник
академик
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2017

© Српска академија наука и уметности, 2017

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године. У другом броју штампани су текстови са Трибине из 2013. године. У трећем броју објављени су текстови са Трибине из 2014. године. У четвртном броју су текстови са Трибине из 2015. године.

Прилози се објављују без измена. Дати су наслови где их није било на саопштењима.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ
19. I 2016 – 13. XII 2016.

Уредник
академик Миро Вуксановић

Стручни сарадник
Стасја Церовић

САДРЖАЈ

<i>Plasma electronics : applications in microelectronic device fabrication / Toshiaki Makabe, Zoran Lj. Petrović</i>	11
<i>ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ. Књ. 1–2, Зборник у часӣ Мирјане Живојиновић / уредници Бојан Миљковић, Дејан Целебџић</i>	29
<i>Сен̄иандрејски зборник. [Књ. 1–4] / уредници Дејан Медаковић, Динко Давидов</i>	41
<i>Деџињсџиво / Динко Давидов</i>	41
<i>Научно наслеђе Радомира Д. Лукића : зборник радова са научној скӯи одржаној 11–12. децембра 2014. / уредници Данило Басџа, Сима Аврамовић</i>	51
<i>Фази лин̄висџика / Милорад Радовановић</i>	65
<i>Наџџиси исџоријске садржине у зидном сликарсџиву. Том 1, XII–XIII век / Гојко Субоџић, Бојан Миљковић, Ирена Шџадијер, Ида Тоџ</i>	81
<i>Моћ и џревласџи : Тукидидова џолиџичка мисао / Косџа Чавошки</i>	93
<i>Оџашевић / [џексџови] Ирина Субоџић, Бранислав Димџиријевић, Јован Чекић</i>	105
<i>Три џоеме / Маџија Бећковић</i>	119

Дан Библиоџеке САНУ џосвећен Вуку Сџефановићу Караџићу	137
Вук Сџефановић Караџић : (1787–1864–2014) / уредник Нада Милошевић-Ђорђевић	137
Светиџи Ђирило и Меџодије и словенско џисано наслеђе : 863-2013 / [уредници Јованка Раџић, Викџџор Савић]	157
Образовање : развојни џџџенџијал Србије : зборник радова са научноџ скуџа одржаног 23. и 24. новембра 2012. џодине / уредник Александар Косџић	169
Двесџа џодина од рођења Јосифа Панчића / уредник Владимир Сџевановић	183
Флора бриофџија Србије. [Књ.] 1, Тресеџнице (Sphagnophyta) / Марко Сабовљевић ; уредник Владимир Сџевановић	183
Ономасџика ценџралноџ Косова / Милеџа Букумирић ; главни уредник Александар Лома	207
Ономаџолошки џрилози. [Књ.] 22 / главни уредник Александар Лома	207
Први балкански раџи 1912–1913 : исџоријски џроцеси и џроблеми у свеџлосџи сџџџоџишњеџ искусџва / уредник Михаило Војводић	225
Глас Одељења исџоријских наука САНУ (џосвећен академику Владимиру Сџџџанчевићу) / уредник Љубомир Максимовић	225
Зборник радова у часџ академику Десанки Ковачевић Коџић / главни уредник Рајко Кузмановић	240
Докџџор Владан Ђорђевић : џедесеџџоџишњеџа књижевноџа рада : 1860 – 25. фебруар – 1910 / Војислав М. Субџић	252
Прилози за исџорију хемаџологије у Србији / Радоје Чоловић, Милица Чоловић, Наџџашиа Чоловић	252

<i>На крају иуџа / Дејан Десџић ; уредник Милан Лојаница</i>	<i>273</i>
<i>Унајређење села у брдско-џланинским џодручјима Србије / уредник Драјан Шкорић</i>	<i>291</i>
<i>Унајређење џчеларсџива у Србији / уредник Драјан Шкорић</i>	<i>291</i>
<i>Образовање за модерну џољџивреду : зборник радова са научној скуџа, Шабац, 27. мај 2016. Година / уредник Драјан Шкорић</i>	<i>291</i>
<i>Академске беседе. Књ. 1 / уредник Миро Вуксановић</i>	<i>310</i>
<i>Преџиска Лодовика Бекаделија, надбискуџа дубровачкој (1555–1560) / Снежана Милинковић, Никша Сџићчевић ; уредник Слободан Грубачић</i>	<i>315</i>
<i>Зборник Инсџиџуџа за срџски језик САНУ. [Књ.] 3, Срџски језик и акџуелна џиџања језичкој џланирања / уређивачки одбор Иван Клајн, Предрај Пџиер, Среџо Танасић ; џлавни уредник Среџо Танасић</i>	<i>329</i>
<i>Именик ауџора, уредника и џоворника</i>	<i>352</i>

Дан Библиотеке САНУ посвећен Вуку Стефановићу Караџићу

Вук Стефановић Караџић : (1787–1864–2014) / уредник Нада Милошевић-Ђорђевић. – Београд : САНУ, 2015

Поздравна реч: академик Владимир С. Костић, председник САНУ
академик Миро Вуксановић, управник Библиотеке
САНУ

Говорили: академик Предраг Пипер
академик Нада Милошевић-Ђорђевић
проф. др Бошко Сувајџић

У Београду, уторак 9. мај 2016. у 13 часова

Владимир С. Костић

ПОЗДРАВНА РЕЧ

Честитајући прегаоцима наше Библиотеке њихов дан и, да се одмах разумемо, дан свих нас, усредсредити се на сећање на Вука Стефановића Караџића коме посвећујемо овај дан, а без кога, и ту нема никаквог претеривања, ни ова кућа, ни ова Библиотека, ни ми овакви какви смо не бисмо били исти. Бог Хефест умешавши се, по једном од митова, у свађу родитеља Зевса и Хере, био од стране оца, у гневу бачен са Олимпа на земљу и тако постаје хром. Историчар Арнолд Тојнби духовито констатује да би се у том бизарном, суровом и ирационално острашћеном дому богова одржао, онако хром морао себе да учини потребним, још прецизније, неопходним. И тако, док су остали

богови време проводили разиграни у сталним сукобима, сучељавањима својих сујета, марионетским и безосећајним играма са смртницима или, коначно, фриволности блуда, у Хефестовој надлежности били су неопходни занати. Он је боговима направио дворове од бронзе, скиптар и егиду и Зевсу, сребрне лукове Аполону и Артемиди, накит Афродити, ново оружје Ахилу. По Хесиоду, Хефест је од земље направио прву жену Пандору.

Наравно, исправна је ваша замерка да се служим натегнутом симболиком, али је хромост Вука Стефановића Караџића у пантеону наше културе, и не само културе, можда значајнија од Хефестове хромоти, међу мени лично, не нарочито симпатичним грчким божанствима. Вук је нама колективно сковао оружје преживљавања и идентитета, како сам каже, цитирам: „Са својом штулом нисам могао мислити ни на коња, ни на рат, те сам морао, хтео-не хтео навикавати на седење код куће. Да нисам имао штулу био бих можда погинуо од Турака, као многи моји вршњаци, а моја штула ме натерала да тражим мира, да мирно читам књиге, да мирно записујем на хартији оно што сам чуо и видео оком“. Речју, његова осујећеност израсла је у нашу колективну предност. Истина, он претходним речима додаје и оно наше толико типично: „Исто толико колико штула задржавала ме на месту и моја жена“. Сам Вук је творац специфичног парадокса сличног Зеноновим парадоксима које наводи старогрчки филозоф Зенон из Елеје и који су две хиљаде година збуњивали, изазивали и инспирисали филозофе, математичаре, физичаре. Један од тих парадокса је позната прича, Зенонова апорија, о трци Ахила и корњаче. Иако су се за Зенонове парадоксе донекле нашла или бар предложила решења, Вуков парадокс нама остаје историјски необјашњен: како то да је хроми Вук стигао даље и тамо где је стигао даље, брже од својих растрчаних вршњака, како то да га данас и мртвог не сустижемо.

Уместо да се бавим претпоставкама, можда је мали део објашњења у казивањима Ђуре Даничића, цитирам: „Бијаш још млад, гледајући ону нашу борбу око језика и правописа ја помишљах да је племе наше обезумило и да од нас неће бити никад ништа. Једног дана кад ми глава бијаше пуна таквих црних мисли сједох и написах Вуку писмо у ком исповједих да се не надам ничему, да од наше књиге нема ништа, јер ми се чинило да нема ништа од памети нашег народа. Не прође неколико дана, ево од Вука писмо, отворим га, имам шта и видјети, старац сијева као жива ватра: Зар ти тако млад, здрав, који имаш вијек пред собом, наричеш као каква баба плакалица? Шта је остало за мене овако стара и хрома, а ја још стојим и радим што мислим да треба. Не брини ти, мој брајко, хоће ли народ пропасти или неће, него ради оно

што си ти кадар, па ако сваки уради онолико колико је кадар неће народ никада пропасти“. Даничић наводи: „Од тога доба ја само гледам је ли добро оно шта радим а шта ће бити у будућности о томе не разбијам главу“. Стога да завршим, срећан вам рад слављеници.

С ВУКОМ И О ВУКУ

Захваљујем академику Владимиру С. Костићу, председнику САНУ. Ми обележавамо, сваког месеца, до децембра, 175 година континуитета Академије. Сећањем се враћамо на почетак, у 1841, када су Стерија и Атанасије Николић, свестрано заслужан а потиснут, предложили да се оснује Српска наука академија, а добили су Друштво српске словесности. Наредног пролећа, указом Кнеза Михаила именовани су први редовни чланови. Са оснивачима било их је осам. Устав је Кнез прогласио 8. маја 1842. Затим је Димитрије Тирол, један од осморице из првог састава ДСС, даровао лепу збирку књига. Зато Библиотека САНУ обележава 8. мај као свој Дан и Тирола сматра оснивачем.

Према свему, идуће године, у мају, обележићемо 175 година Библиотеке и говорити да је њено деловање успешније, да је као свака слављеница улепшана, са бољим условима за рад корисника и запослених, да ће бити, са својим годишњаком, њена Трибина и даље успешна као данашња, посвећена Вуковим књигама и новој великој књизи о Вуку.

На платну пред собом видите понеки примерак из Вукове личне библиотеке. Имао је око 1300 наслова, одабраних, раритетних, рукописних и штампаних. Главнину је његов први наследник продао Русијама у Петрограду. Остатак је донет у Београд и подељен установама. Академија у Библиотеци има 55 књига, 49 наслова, и *Српски рјечник* из 1852. у Архиву, с Вуковим рукописима који су, срећом, са богатом преписком у целости сачувани и објављени. Верујем да вам је привлачан Вуков рукопис на маргинама, његова читка ћирилица и читка реч.

Недавно, пред крај 2014, на век и по од Вукове смрти, два века након објављивања његових првих књига, Одељење језика и књижевности и Академија у целини, достојно су обележили Вукове годишњице. Академик Нада Милошевић-Ђорђевић, као председник Организационог одбора који није био бројан, јер је преузела готово све послове, доследна и упорна, с одличним међународним угледом у области којом се бави, окупила је седамдесетак учесника научног скупа из Србије и других земаља. Лингвисти, историчари књижевности, писци, преводиоци, историографи и сродни стручњаци осмотрили су Вуково дело

и још једном показали колико смо с Вуком и данас и како још није све речено о Вуковом послу. Уосталом, он је своје књиге објављивао педесет година, а нама је требало исто толико година да објавимо његова сабрана дела. Још регистар уз писма, па ћемо моћи да на миру изучавамо целог Вука. Њега штите и противници. Биће у опасности када његове реформе прихватимо једногласно. Доста ће воде Моравом протећи док се то не догоди.

Зборник с научног скупа је пред нама. Обиман је, разноврстан, изазован. Приказаће његов лингвистички део академик Предраг Пипер, секретар Одељења језика и књижевности, литерарни део проф. др Бошко Сувајић, председник Управног одбора Вукове задужбине, а академик Нада Милошевић Ђорђевић, уредник Зборника, има завршну реч.

(Реч уредника Трибине)

М. В.

ПРЕДРАГ ПИПЕР

ВУК СТЕФАНОВИЋ КАРАЦИЋ, 1787–1864–2014.

Дан Библиотеке САНУ ове 2016. године обележавамо представљањем књиге која иде у ред најзначајнијих публикација објављених о Вуку Стефановићу Карацићу. Стопедесета годишњица његове смрти обележена је међународним научним скупом у САНУ, одржаним 6–8. децембра 2014, у организацији одбора на чијем је челу била академик Нада Милошевић Ђорђевић, а који су чинили представници САНУ, АНУРС, Матице српске и Вукове задужбине. Као што је концепција научног скупа *Вук Стефановић Карацић, 1787–1864–2014* одразила вишестраност научног дела Вука Карацића, тако и зборник реферата с тог скупа одражава његову разуђеност, у којој се огледа како књижевноисторијска, фолклористичка, историјска, етнографска и преводилачка проблематика, тако и лингвистичка, која у зборнику заузима значајно место и коју бих овом приликом представио у главним цртама.

Реферати с тог међународног научног скупа још једном потврђују да је дело Вука Карацића значајно и због далекосежности његових резултата као и због његове ширине и проблемске разноврсности. Оно је до сада проучавано с различитих страна и вредновано с различитих позиција, почев од оспоравања до многобројних пригодних и

свечарски интонираних написа. Када се стави на страну оно што је у тој литератури без већег значаја, остају многа истраживања трајније вредности. Гледајући из вртлога нашега времена личности, процесе и догађаје из прошлости, по природи ствари видимо из новог угла и неке Караџићеве књижевне, етнографске, историографске и друге радове, поготову оне лингвистичке.

Филолошко дело Вука Караџића у зборнику се сагледава у ширем европском контексту, у светлу његових *веза са руском и немачком славистициком*, посебно у радовима Јекатерине Јакушкине и Габријеле Шуберт.

Јекатерина Јакушкина у раду „Рецепција Вуковог дела у руској славистици 19. века“ констатује се да су многи руски слависти 19. века најважнији аспект Караџићевог дела видели у издавању народних песама, те да су први прикази Караџићевих издања у Русији и први руски филолошки радови засновани на Вуковој грађи били посвећени управо народним песамама.

У том контексту вреди се подсетити чињенице да су руски филолози, високо оцењујући поједине стране Караџићевог дела, понекад имали и мање или више критичка мишљења о неким аспектима његове књижевнојезичке реформе, нпр. П. Кулаковски, Н. Попов, И. А. Снегирјов, Ј. Бодуен де Куртене и др. Тако је, рецимо, Ј. Бодуен де Куртене, Пољак чија је професура протекла углавном на руским универзитетима, сматрао да је фонетски принцип у правопису „једностран“, а сличног су мишљења били В. Јагић (који је такође предавао на универзитетима у Русији) и А. Н. Пипин. Данас водећи руски србиста В. П. Гутков с правом запажа да у српском правопису временом расте проценат ортографских одступања у корист морфолошког принципа, а Вукову књижевнојезичку концепцију сматра пуристичком полазећи од тога да „Проблем пуризма у историји српског књижевног језика не треба тумачити само у вези са судбином стране несловенске лексице, него и словенске, и конкретно црквенословенске и руске“, коју је Караџић скоро сасвим избацио из српског језика, док је турску у великој мери задржао.¹

Габријела Шуберт у раду „Сарадња Вука Стефановића Караџића са Немцима из данашње перспективе“ поставља питање о факторима који су омогућили сарадњу Вука Стефановића Караџића са културном и научном елитом Немачке и како их оцењивати из данашње перспективе. У том контексту она истиче неуморан труд Вука Караџића да служи свом народу и учини све да скрене пажњу других

¹ В. П. Гудков. *Вук Караџић (1787–1864). Дань памяти. Сборник статей*. – Москва: МАКС Пресс, 2014, 82–86.

народа на Србе и Србију; као и културну и културно-политичку констелацију у Европи, и посебно у Немачкој, у којој су се Србима и њиховој култури, окренула нека велика немачка имена; најзад, и лично пријатељство Вука Караџића с Јакобом Гримом.

*

Већу групу реферата лингвистичке тематике чине они који се односе на *йишања српскої књижевної језика*. Централно место у тој групи има рад Милорада Радовановића „Стандардни српски језик данас – у светлу једног лингвистичког модела“. Тај реферат се за-снима, с једне стране, на ауторовој оригиналној, „стандардној“ теорији планирања језика као континуираног процеса, а са друге, на његовим истраживањима у тој области, публикованим у времену од касних 1970-их година надаље. У раду се резимирају резултати тих истраживања у области планирања језика и језичке политике. Са становишта процеса планирања језика, десет фаза тога процеса је било предвиђано у „стандардном“ моделу те теорије. Тај континуирани процес планирања језика виђен је као кружни ток који се уобичајено, природно „затвара“ у поступку дескрипције, прескрипције или елаборације нових језичких појава и потреба, али је њиме била допуштена могућност да се тај кружни ток „отвори“ у поступку селекције, када се за нови језик одабере, нови дијалекат или социолекат, каткад чак и нека варијанта стандардног језика. Аутор закључује да су варијанте стандардног језика институционално биле промовисане у засебне стандардне језике, у новонасталим политичким целинама те да је образлагани модел планирања језика био у стању и да објасни и да предвиђа збивања и процесе у планирању (односно стандардизацији) на подручју средишњег јужнословенског дијалекатског континуума.

Александар Лома у реферату „Од Светог Саве до Вука. Сведочанства српскога народног језика“ анализира историјске потврде речи српскога језика у временском распону од почетка старосрпске писмености до победе Караџићеве реформе и њихов значај за српску и словенску етимологију, при чему је посебну пажњу посветио Караџићевом доприносу српској лексикографији.

У реферату Мира Вуксановића „Српски рјечник у *Горском вијенцу*“ разматра се однос између *Српскої рјечника* и *Горскої вијенца*. Упоређивањем речи и њихових облика на слово В, као на репрезентативном узорку, доказано је да су обе књиге написане истим језиком и да *Горски вијенац* припада српској књижевности, чиме се убедљиво

оповргавају неубедљиве тврдње да је Његош писао на црногорском језику. Истовремено је потврђено Караџићево правило да је примере у *Српском рјечнику* узимао из усмене књижевности и народних говора.

Слободан Реметић у раду „Дијалекат и славенизми у Вуковом реформаторском подухвату“ говори о еволуцији Караџићевих схватања о карактеру и стварању књижевног језика и његовом осећају за реалност, који се може видети у чињеници да је повремено напуштао нека у почетку прокламована начела (нпр. да књижевни језик треба градити по узору на говор руралних средина; да сваки писац треба да пише својим дијалектом; да писци кваре језик), а крајњи резултат је уравнотежен еластични, функционално поливалентни књижевнојезички инструмент. То је постигнуто применом начела које је Караџић назвао *оїћениџа љравилности*, извесном архаизацијом језичког израза, као и вештим коришћењем славенизама: преузимањем постојећих у неизмењеном лику, њиховим посрбљавањем и грађењем нових, у складу са фонолошким и морфолошким узусима српског језика.

У реферату Бранислава Остојића „Пријем Вукове језичке реформе и стандардизација књижевног језика у Црној Гори“ расправљају се питања књижевнојезичке ситуације у Црној Гори која је претходила Вуку и која је условила прихватање Караџићеве језичке реформе; динамике стандардизације Караџићевог модела књижевног језика и њени резултати до његове завршне фазе на размеђи 19. и 20. века; језичких иновација у црногорским часописима, листовима и у језику црногорске приповедачке прозе од Његоша до 1918. г.; ишчезавања локалних језичких црта и тенденције да неке од њих уђу у стандардне оквире као и постепене диференцијације стилова стандардног језика те њихове стабилизације и нормирања.

Александар Милановић учествује у зборнику с радом „Рана Вукова језичка свест и статус славенизама (1814–1818)“, у којем констатује да је почетна Караџићева поставка била готово идентична са стањем у доситејевском типу славеносрпског језика: у периоду 1814–1818. уклањао је морфолошке славенизме, а о синтаксичким се није изјашњавао мада је и барокну реченицу имао у сопственом изразу, а неопходне лексичке славенизме је чувао, махом у горњем слоју, док лексеме црквенословенског или руског порекла током 1814. и није доживљавао као стране, већ као „наше“, „наше славенске“ или „српске“, али не „чисто српске“. Касније је Караџић развој лексике српског књижевног језика видео, пре свега, у посрбљавању славенизама, уз истовремено протеривање лексике несловенског порекла коју је сматрао сувишном.

Милош Окука у раду „У вртлогу матице. Вукова реформа језика и правописа и Српска Крајина“ говори о Караџићевој кодификацији српског језика и о пријему његове реформе језика и правописа у аустријској Српској Крајини, једној од тадашњих четирију социолингвистичких средина српског језика. Осветљавају се стандарднојезички процеси у првој половини 19. века, акцептуација и имплементација стандардног језика у друштву те доприноси крајишких стваралаца развоју српског књижевног језика.

У раду „Вукова реформа и језичка полемика славеносрпских писаца“ Ана Кречмер истиче, поред осталог, мишљење водећег руског медијевисте и библисте А. А. Алексејева да на почетку сваке нове фазе историјског развоја стоје исти људи који су били и на крају претходне, те да је то мишљење веома важно, јер показује суштинску повезаност прошлости, садашњости – и будућности и износи став да је Вук Караџић једна од кључних особа српског културно-језичког идентитета.

Галина Тјапко аутор је рада „Улога граматике у језичкој концепцији Вука Караџића!, у којем се констатује да граматике међу Караџићевим радовима заузимају доста скромно место јер нису комплетне, али су управо због тога што су написане у кратком временском размаку, на почетку Караџићеве научне каријере, веома информативне с гледишта развоја Караџићеве реформе књижевног језика. У чланку се разматрају задаци које је Вук Караџић решавао у тим раним радовима, одређује се њихов статус у светлу норме и кодификације савременог српског узуса.

Вања Станишић у раду „‘Босанска буква’ и Вукова ћирилица“ разматра „западне“ одлике ћириличног писма насталог на штокавској народној основи, које током читаве своје историје, од почетака у XII веку до коначне реформе у XIX веку, показује тежњу да изрази најважније особине своје дијалекатске основе.

*

Посебну групу радова у овом зборнику чине они који који имају за предмет *поједине црти Вуковог језика или дела*. Тој групи реферата најизразитије припада рад Јасмине Грковић-Мејџор „О једној архаичној црти Вуковог језика у дијакхроној и типолошкој перспективи“, у којем се анализира конструкција апсолутног номинатива у језику Вука Караџића. Показује се да је реч о прасловенској конструкцији која се током историје српског језика губи, и да је процес њеног губљења био условљен типолошким кретањем индоевропских језика, на син-

таксичком плану оличеном у развоју транзитивности: из реченице са аутономним реченичним деловима рађа се реченица централизована око предиката, што је изазвало губљење других предикативних језгара у реченици, укључујући и партиципе, одн. герунде.

Светлана М. Толстој у реферату „Нека запажања о српским пословицама“ полази од тезе да схватање пословица (и других паремиија) као прагматички маркираних исказа, дозвољава да се на грађу пословица примени методологија изучавања говорних чинова. У раду је, поред осталог, показано како иста пословица може добити сасвим различит смисао у зависности од ситуације у којој се користи (у зависности од тога, ко, када и с којим циљем је изговара) будући да пословице, независно од њиховог директног значења и модалности, могу бити говорни акти одобравања (похвале) или неодобравања (осуде), грдње, инвективе итд.

„Антрополошко-лингвистичко читање Вуковог етнографског текста: дечје игре“ гласи наслов рада Биљане Сикимић. У његовом првом делу, на неколико одабраних примера, показан је Караџићев лексикографски поступак када је у питању терминологија дечијих игара. Други део рада доноси антрополошко-лингвистичку анализу записа дечијих игара дату из угла дечијег обичајног права. Основу чини списак од 47 дечијих игара, од који су неке подробно описане, а неке само поменуте, из седмог поглавља Караџићеве посмртно објављене књиге „Живот и обичаји народа српског“ (1867).

Гордана Јовановић у реферату „О Вуковом *Српском рјечнику* из 1818. г. с освртом на *nomina agentis* (етносоциолошки и лингвистички приступ)“ види тај речник као изузетно важно лексикографско дело и истиче да је, поред своје лингвистичке стране, тај речник и својеврсна енциклопедија о народном и државном животу у Србији Караџићевог времена.

Љубинко Раденковић аутор је рада „Значај дела Вука Караџића за изучавање српске митологије“, у којем се констатује да је грађа о народној култури Срба коју је Вук Караџић прикупио сам или уз помоћ сарадника поуздан извор и за тумачење митолошких представа Срба прве половине XIX века. Констатује се, поред осталог, да Срби тада нису имали у усменом памћењу ниједан претхришћански теоним. У раду се указује и на неке примере Караџићевог редиговања народних песама, што је касније доводило до њиховог погрешног тумачења. На основу првог и другог издања *Српског рјечника* у овом раду је приказано народно схватање бога код Срба, дати су регистар и тумачења назива митолошких бића и других ликова с митолошким обележјем. У реферату је указано и на неке друге елементе из

Српској рјечника који су важни за реконструкцију старог митолошко-религијског система Срба.

*

Зборник реферата с научног скупа о Вуку Караџићу (САНУ, 2014) показује, поред осталог, да се устаљене оцене дела Вука Караџића, поготову оне које се односе на Караџићеву изразито радикалну реформу књижевног језика, какве није било другде у Европи, постепено ослобађају искључиво афирмативних оцена и пренаглашавања новаторских Караџићевих идеја о српском књижевном језику и писму, што може бити подстицај за будућа истраживања у том смеру.

Језичка политика аустријскога двора у односу на Србе – и у 18. веку, а и касније – била је усмерена, пре свега, на то да се Срби колико је могуће више удаље од Православне цркве, од једноверне Русије, од културне традиције и на њој заснованог културног, верског и националног идентитета, тако што ће се они приморати или приволети да пишу само на простонародном језику (а не народном језику у ширем, смислу, како је то предлагао Доситеј Обрадовић, нити на славеносрпском језику) и латиницом (што је учињено указом из 1779, али и на друге начине; уосталом већ је бечки Књижевни договор 1850, у којем се српски језик и не помиње, био написан и потписан латиницом). Колико је до данас тај циљ из Беча вођене језичке политике остварен, и какве су њене последице, није тешко закључити.

Та језичка политика имала је политичку подршку власти и у време идеологије аустрославизма, затим југословенства, па „братства-јединства“, а и касније, све до најновијег времена.

Упоредо с тим расла је неопходност да се вредновању појединих аспеката дела Вука Караџића приступа изван задатих идеолошких матрица. Уосталом, један од главних циљева историографије науке јесте да се процеси и догађаји из научне прошлости поново и објективно размотре у светлу нових теоријских и емпиријских сазнања.

Када се из тог угла посматра дело Вука Караџића, види се да његова сложеност даје могућности за нове увиде и тумачења или реинтерпретације уврежених судова, што потврђују многи реферати с научног скупа *Вук Стефановић Караџић, 1787–1864–2014*.

Иако је рефератима обухваћен врло широк круг питања, остаје потреба да се у неком сличном облику пружи анализа и критичких оцена појединих аспеката Караџићеве реформе српског књижевног језика, нпр. гледишта Атанасија Стојковића, Лукијана Мушицког, Јозефа Добровског, Јована Стерије Поповића, Платона Кулаковског, Нила Попова, Ивана М. Снегирјова, Лазе Костића, Станислава Вина-

вера, Милана Кашанина, Меше Селимовића, Сретена Марића, Мирослава Јовановића, Владимира Гуткова, Саве Дамјанова, Мирјане Стојисављевић и других. Прећуткивање мишљења меродавних научника која се не уклапају у етаблирану и идеологизовану вредносну матрицу свакако не представља принцип објективне научне историографије, али се постепено и у овој области то мења набоље (мада доста споро), о чему сведочи и овај Вуков зборник.

Око изузетно богатог и комплексног дела Вука Караџића временом је нарасла вишеструко обимнија литература о њему. Зборник реферата с међународног скупа *Вук Стефановић Караџић, 1787–1864–2014* и по садржају, и по структури, и по обиму, као и по научној меродавности аутора чији се радови у њему објављују представља једно од најзначајнијих издања о делу Вука Караџића.

Бошко СУВАЏИЋ

ВУК КАРАЏИЋ КАО ЕПОХАЛНА ПРЕМЈЕНА

Година која је протекла у знаку великих јубилеја – обележавања 150 година од смрти Вука Стефановића Караџића и 200 година од излажења његових првих књига, изнедрила је низ изузетно значајних културних активности. Издавањем XIII књиге *Прейсуске* (1863–1864) и другог тома треће књиге Вукових списа *О језику и књижевности*, после 50 година заокружен је рад на „Сабраним делима Вука Караџића“. Показало се да је Вукова преписка најзначајнији архивски извор за проучавање српске књижевности и културе XIX века. Публиковано је фототипско издање Ковчежића, уз поговор академика Наде Милошевић Ђорђевић; објављени су преводи избора из Вуковог дела на немачком и на руском језику.

Као круна свих тих драгоцених издања, округлих столова, научних скупова посвећених Вуку, дошао је међународни научни скуп Вук Караџић (1787–1864–2014), од 4. до 6. децембра 2014. године, који је организовала Српска академија наука и уметности, у сарадњи с Матицом српском, АНУРС, Институтом за српски језик САНУ и Вуковом задужбином. На међународном научном скупу, чији се рад одвијао у четири пленарне седнице и четири секције, учешће су узела укупно 62 научника, махом академика, професора универзитета и доктора наука, различитих генерација и области истраживања, из Србије и бивших југословенских земаља, као и из Русије, Немачке, Пољске и Украјине.

Сада је пред нама и драгоцени зборник радова са тог скупа, чији

је уредник академик Нада Милошевић-Ђорђевић. Већ летимичним увидом у Садржај зборника, може се видети да није нимало претеран став из Увода, којим се наглашава суштинска интердисциплинарност научног скупа о Вуку: „Припадници различитих генерација стручњака из бројних области језичких проучавања, фолклористике и етнологије, теорије и историје књижевности, теологије и психологије, писци и преводиоци, компаратисти, музиколози, историчари и социолози – учинили су овај симпозијум интердисциплинарним, али су показали и сву вишестраност Вукових делатности. Нови критички приступи осветлили су у многоме Вуков рад из досад непознатих углова посматрања. Жива научна дискусија их је употпунила“ (Увод, XI).

Зборник отвара изузетно луцидно психолошко-етичко промишљање Владете Јеротића о субјективном и објективном у свакодневном животу људи, али и код Вука Караџића, којим се, поред лепог прилога карактерологији српског народа, отвара и једно од суштинских питања овог Скупа: шта нам је данас Вук.

Владета Јеротић посебно наглашава мудру смиреност и смирену одмереност Вукових племенитих речи о националном карактеру српског народа из 1822. године, дакле кад му је било само 35 година, којих би, у овим нашим оскудним временима и метежним приликама, често ваљало да се сетимо: „Закон сам себи поставио да нити кога валим ни кудим, нити да се чему подсмејавам и чудим, него само да кажем шта је било, па читаатељи сами нека суде шта је за валу, шта је за куђење, шта ли је за чудо, шта ли је за подсмјех“ (стр. 3).

Компаративно сагледавање Вукове збирке српских народних пословица, као прагматички маркираних исказа, Светлане Толстој („Нека запажања о српским пословицама“), односно просева народне мудрости у контексту у раду Богољуба Шијаковића („Мудрост у контексту: пословице и философија“), показује суштинску модерност збирке српских пословица Вука Караџића, која поседује неопходни комуникативни, прагматички или функционални аспект, посебно заступљен у коментарима и објашњењима.

Није случајно што зборник отварају радови о малим фолклорним формама које представљају „најсуштаственији израз народнога духа“, згуснуту есенцију народне мудрости и искуства, „фразеолошки инвентар језика“ (Б. Шијаковић), али и философски и етички нуклеус народног живота, форме комуникацијских аката и ритуалног понашања, ону преважну мисао, којом се српски народ одржао у времену: „Пословице су као пријатељи: не бирамо их, но нам их дају животне ситуације, нису идеални али бар у неким ситуацијама и бар донекле се у њих можемо поуздати; од пријатеља не треба тражити

ни очекивати апсолутну пожртвованост и приврженост, као што ни пословице не треба примати са апсолутним важењем. Из личног комодитета често превиђамо да и пријатељима и пословицама треба да и ми дамо мотив и снагу њиховог важења“ (стр. 21).

Вуков рад као преиначавање старог и моделовање новог културног обрасца, из различитих перспектива тематизују Бојан Јовановић („Вуково утврђивање српског културног памћења“) и Габријела Шуберт („Сарадња Вука Стефановића Карацића са Немцима из данашње перспективе“). Наводећи Вукове драгоцене етнолошке прилоге о српској обичајној пракси и народним веровањима, којима је суштински „утврдио монографски образац етнолошког представљања народне духовне културе“, Бојан Јовановић доказује како су Вуковим делом чврсто постављени „битни чиниоци колективне меморије“, која је од изузетног значаја за процес конституисања свести о националном идентитету: „Уводећи нашу књижевност и културу на прави начин у европску и светску културу, Вук је започео велики посао који данас настављамо уписујући своје културне вредности у светску културну баштину“ (стр. 31).

Одређујући факторе који су омогућили изузетну сарадњу Вука Карацића са духовном, културном и научном елитом Немачке његовога доба, Габријела Шуберт посебно издваја један. То је „несебична жеља Вука да служи свом народу и учини све да скрене пажњу других народа на Србе и Србију“ (стр. 47).

Габријела Шуберт истиче Вајмар и Јену на оси важних центара духовног струјања између Немаца и Словена, посебно Срба. Издвајајући у тим струјањима Јернеја Копитара, Јакоба Грима и Талфијеву, Габријела Шуберт с правом закључује: „Сви ови услови су били буквално идеални за сарадњу Вука са Немцима. Вук је у право време дошао на Европску позорницу. Никад пре ни после Срби и Немци нису толико тесно сарађивали. Вук и Копитар са словенске, а браћа Грим, Хердер, Талфј и Гете са немачке стране – стално су се међусобно дописивали, размењивали материјале за превођење, међусобно се саветовали и посећивали.“ (стр. 51)

О схватањима Вука Карацића о народној поезији и традицији, и начинима на који се оне укључују у поимање фолклора у Европи у раздобљу романтизма, пише и Соња Петровић („Вук Карацић и романтичарско схватање фолклора“).

Грађењу научних и културних веза са Русијом позабавила се Екатерина Ивановна Јакушкина („Рецепција Вуковог дела у руској славистици XIX века“), посебно анализирајући прве приказе Вукових збирки народних песама у Русији. С друге стране, поводом Ву-

кових јубилеја, али и обележавања двестагодишњице рођења Тараса Шевченка (1814–1861), Оксана Микитенко се врло аналитички позабавила рецепцијом Вуковог дела у Украјини.

Односима усмене и писане традиције на примеру песме „Срби у Донаверту“, коју је Вук штампао у својој *Даници*, а о којој постоји читава мала библиотека, од почетног интересовања Јакова Грима о пореклу песме, и Вуковог исказа да ју је чуо „од једнога старца из Шида“, позабавила се Марија Клеут, из аспекта тумачења односа између реалних збивања, историјске подлоге и поетске транспозиције, уз суделовање високог степена усмене формулативности. Анализа професорке Клеут показује да песма „Срби у Донаверту“ има много поетичких одлика које припадају усменој епизи. Ауторка стога не одбацује могућност да су, без обзира на порекло, неки делови песме „Срби у Донаверту“, били усмено традирани.

У одличном раду „Поетика Вукових наслова“, Снежана Самарџија убедљиво показује на који начин је Вук насловима истицао најбитније одлике усмене књижевности, од формулативности и варијантности до контекста стварања и жанровских особености.

О епској поезији врло аналитички и са прецизним закључцима пише Данијела Петковић у раду „Епске песме из старијих времена из Вукове класичне збирке и његових рукописа“. Из другог аспекта Вуковом другом књигом народних песама бави се Јеленка Пандуровић („Други живот друге књиге. Усмена рецепција Вукове збирке данас“). Ауторка даје драгоцен прилог усменој рецепцији класичног вуковског корпуса, изван ареала који се у литератури одређује као „епски динарски басен“, а на основу теренских истраживања обухваћених пројектом „Проучавање и заштита нематеријалне културне баштине Републике Српске“.

Полазећи од става да су у Вуковим списима формулисана нека од централних питања истраживања усмене епике, теренским истраживањима епске грађе позабавила се и још једна од представница најмлађе генерације проучавалаца фолклора у нас, Смиљана Ђорђевић Белић („Вукови принципи бележења епске грађе и савремени концепти фолклористичког терена“), са врло лепим резултатима читања Вукове имплицитне теорије „епског терена“. О раду Вука Стефановића Карацића и Ивана Степановича Јастребова на бележењу народних обичаја код Срба у лепом компаративном прилогу говори Валентина Питулић.

Вуковим певачима у Вуковој *Прејисци* бавио се Бошко Сувајџић, а леп прилог тумачењу завршнице Вишњићеве песме „Кнез Иван Кнежевић“ дао је Бранко Златковић, ситуирајући песму у шири контекст устаничке идеологије и поетике.

Одличан рад о поетици Грује Механџића, најзначајнијег Вуковог прозног информатора, у коме се огледа и Вукова поетика и Вуков став према народним приповеткама, у прегледном излагању пружио је Немања Радуловић („Вук и Механџић: проблем схватања народне приповетке“).

Сагледавање потребе да се корпус фолкорних текстова „форматира“, односно учини прегледним и читљивим захваљујући електронским епским базама, које омогућавају генерисање статистичких података као основе за извођење ширих, поетичких закључака, даје луцидан рад изузетне Мирјане Детелић и даровите Лидије Делић, под насловом, „Како форматирати Вука“.

О значају дела Вука Караџића за изучавање српске митологије говори један од наших најврснијих стручњака за тумачење митолошких представа Срба у светлу ширих погледа словенских народа, Љубинко Раденковић („Значај Вука Караџића за изучавање српске митологије“. На основу грађе из Вуковог *Рјечника* аутор сачињава регистар и даје тумачења назива митолошких бића и других ликова с митолошким обележјем. Да је Вук као лексикограф, према Павлу Ивићу, написао *Српски рјечник* (1818) као „преломну књигу“ српске националне културе, показује и то што низ радова фолклористичку анализу заснива управо на том корпусу. Тако, о смеховном концепту света у српској традицијској култури Зоја Карановић у темељном раду „Смеховно и еротско у делу Вука Стефановића Караџића у контексту премодерног осећања света (на примеру *Рјечника* 1818)“, говори преваходно на основу анализе првог издања *Рјечника*.

Рад Горана Петровића, с друге стране, показује, из угла писца, како су све речи из Вуковог *Рјечника* кључне („Шта би Вук данас забележио?“). Подсетио нас је Горан Петровић на вуковско схватање да је свет велики речник, отворен, у коме су посејане мале речи, као просо. И да су то речи без којих бисмо данас били изгубљени. Немумшти. Не треба сметнути с ума да из других, преваходно лингвистичких углова о речима говоре и Миро Вуксановић, и Милош Окука, и Недељко Богдановић, и Гордана Јовановић.

Љиљана Пешикан Љуштановић и Јован Љуштановић у коауторском раду представе о детету и детињству такође преваходно ексцерпирају из *Српског рјечника* Вука Стефановића Караџића, док се Вуковим лексикографским поступком, када је у питању терминологија дечијих игара, у првом делу свога рада позабавила Биљана Сикимић.

Није случајно што радови Љубомира Зуковића („Друштвени статус народне песме у Вуково доба“) и Александра Ломе („Од Светог Саве до Вука – сведочанства српскога народног језика“), и по-

ред тога што је први суштински културолошки, а други усмерен на етимолошка истраживања језика, успостављају истоврсну паралелу између Светог Саве и Вука, као реформатора, носилаца идеје модернитета у српској културној историји.

Иван Негришорац расправом о природи српског стиха и Вуковом доприносу српској версологији у XIX веку („О природи српскога стиха. Вукове расправе и њихов однос према списима Луке Милованова и Павла Берића“) започиње „књижевни блок“ овог изузетног Зборника. Негришорац разматра становишта излагана у најранијим расправама о природи српског стиха, у текстовима Вука Стефановића Караџића, Луке Милованова и Павла Берића. Аутор високо вреднује Вуково залагање за тонско-силабичко начело у стиху народне песме, те опредељење да се што више поштује природа српскога језика и његовог акцента.

Полазећи од превода песме „Смрт Марка Краљевића“ Џона Бауринга, Светозар Кољевић разматра у изврсном компаративном раду, у складу са својим досадашњим истраживањима српске народне поезије, лик Марка Краљевића „у англосаксонском огледалу“, закључујући да је он по много чему, а „с многим одсјајима ранијих немачких, француских и славистичких приступа“, од првих превода до данас, „заправо јединствен“: „Тако се он спонтано и снажно, елементарно људски, а не само с реторичких висина снаге и витештва, песнички обраћа својим читаоцима на енглеском језику“ (стр. 278).

Миодраг Матицки, као главни уредник обновљеног *Вуковој календара*, пише о Вуковој *Даници* као моделу националног периодика, а Нада Милошевић Ђорђевић о историјату Вуковог рада на *Ковчежићу* и, посебно, о Вуковој концепцији чланка „Срби сви и свуда“, при чему акцентује Вукову идеју о народном јединству и улози народне поезије.

Односи између Срба и Хрвата, из једне другачије перспективе, илуструју се у историјском прилогу Василија Крестића, који говори о памфлету Фрање Кухача „Вук и Вуковци, њихов рад и њихово настојање“. О Вуку као историчару, његовим узорима и делу говори Ђорђе Ђурић, док се Владимир Осолник посебно бави чувеним „Писмом“ Вука Караџића књазу Милошу (1832).

О старини Вукових „извора“, односно о делима у којима су, почевши од краја XV века, нашле место разне врсте и облици народне књижевности које је бележио и објављивао и Вук Караџић, од пословица преко примера из лирске поезије ренесансних песника, односно примера из народне прозе, суверено пише Злата Бојовић. Аналогију између Вукове устаничке прозе и дела српских средњовековних приповедача даје Бранко Летић, а осврт на Вуково наслеђе у европској

музици Димитрије Стефановић.

О унутрашњој модерности Вуковог дела, у контексту европеизације српске књижевности, односно о Вуку као утемељитељу националног књижевног канона интерпретације и реинтерпретације, сведоче Сава Дамјанов и Богуслав Жељински.

Писац једне од важнијих књига о Вуку (*Традиција и Вук Сеф. Караџић*), Јован Делић, даје поглед на однос српских прозних писаца XX века према Вуку Стефановићу Караџићу: од авангардних писаца (Настасијевић, Црњански, Растко, надреалисти), преко Иве Андрића, Меше Селимовића, Бошка Петровића, Радована Самарџића, Милисава Савића, Данила Киша, Милорада Павића, Мира Вуксановића и Саве Дамјанова. Писац велике монографије о Вуку *Вук наш насушни* Милован Витезовић овде се позабавио пореклом античких и митолошких мотива у делу Вука Караџића.

Зборник се затвара радом Александре Вранеш о Вуку као педагошком библиографу те о Вуковим делима као предмету интересовања српских библиографа.

И, на крају, од историје, преко етнологије, етнолингвистике, етнокорологије, фолклористике, историје и теорије књижевности, упоредне религије и митологије, лексикографије и философије, до савремене српске прозе, у зборнику *Вук Стефановић Караџић 1787–1864–2014* дат је изузетан поглед на Вуково дело данас.

Речено речима уредника Зборника академика Наде Милошевић Ђорђевић, председника Организационог одбора Скупа: „Да је Вук културна громада, личност са чијим се учинком тешко може упоредити ма и једна друга, сумње нема. Можемо рећи да се у нашој средини и време дели на оно пре Вука и на оно после њега, бавили се ми језиком или књижевношћу.“

Или, као одговор на почетно питање: шта нам је данас Вук? Показало се да нам је Вук и данас, као и некада, „углед народног језика у поезији и прози“. Вук је она хучна „премјена“ која је тако силовито ударила у народ да, у нашем језичком осећању и културном обрасцу српског народа, траје и данас. Не смемо то заборавити.

Нада Милошевић-Ђорђевић

РЕЧ ЗАХВАЛНОСТИ

После оволико драгоцених излагања остаје ми само да искажем своје огромно задовољство што се промоција Вуковог зборника одиграва управо на дан Библиотеке САНУ, захваљујући њеном управни-

ку и уреднику Трибине академику Миру Вуксановићу. Што су изговорене речи са међународног скупа добиле свој писани облик и што ће тако опстати. Што се испоставило да само троје од шездесет и два, инострана и наша излагача, није приложило своје реферате, те је слика Скупа готово потпуна. Показала се сва вишестраност Вукових делатности у новим критичким прилазима, старијих и младих генерација стручњака из подручја језичких проучавања, фолклористике и митологије, теорије и историје књижевности, психологије и филозофије, историје и социологије..., и, што је такође важно – дошла је до изражаја неусахла заинтересованост страних проучавалаца за Вуково дело (да споменем само рецепцију у Русији, Немачкој, Пољској, Украјини, Великој Британији). Сада, после стопедесет година од Вукове смрти, намеће нам се закључак колико су актуелна његова размишљања о положају српског народа уопште, о праву српског народа на сопствену културу, на политичку правду, на истину. „Никад нисам збацио с ума *истине*, која је у историји најглавнија ствар, ни *поштомсџа* за које се историја пише“, нагласио је још 1828. у Будиму, у предговору својој књизи о Милошу Обреновићу (в. *Историјски списи I*, „Сабрана дела“ XV, 28). Указивао је на неопходност упознавања Европе са Србима и њиховом културом, разглашавањем „преко новина и различни књига и журнала [...] по свему свијету“ онога „што њима помоћи може“. Увиђао је потребу стицања страних пријатеља, са горчином констатујући да „Срби немају ниђе другога пријатеља осим туђе политике“ (в. Р. Самарџић, *Историјски списи II*, „Сабрана дела“ XVI, 561–562).

Надам се да би Вук био задовољан овим зборником. Вуково интелектуално *поштомсџо* је у њему учествовало, заступајући научну *истину* са становишта свога времена, подстакнуто његовим ставовима. Реферати су штампани српском ћирилицом у виду који је добила Вуковом реформом. Резимеа су преведена на енглески, руски и немачки језик.

Пријатна ми је дужност да захвалим пре свега Српској академији наука и уметности која је обезбедила средства за одржавање Скупа и штампање Зборника: претходном и садашњем Извршном одбору Председништва, као и Фонду за научна истраживања САНУ (споменула бих разумевање госпође Љиљане Перовић).

Секретару Одељења језика и књижевности академику Предрагу Пиперу пуно хвала на свестраној научној помоћи и рецензији рукописа Зборника, колегама из Одељења на подршци. Нарочиту захвалност дугујем академику Миру Вуксановићу, који је зналачки утврдио власништво факсимила страна и корица првих издања Вукових књига, упо-

требљених као илустрације уз поједине реферате. Складна сарадња са члановима Организационог одбора скупа: од представника САНУ, Академије наука и умјетности Републике српске, Матице српске, Института за српски језик САНУ и Вукове задужбине, до секретара (Милене Ивановић), учинила је не само корисном него и пријатном саму припрему Скупа и остварење Зборника. Захваљујем и Сектору за издавачку делатност САНУ и секретарици нашег Одељења Лидији Лутовац, која је наставила административне послове Организационог одбора скупа. Господину Давору Палчићу захваљујем на пажљивој комјутерској обради рукописа. И најзад, али не на последњем месту, велику благодарност дугујем госпођи Слободанки Предојевић, која је своје врсно коректорско и лекторско знање и умеће Зборнику даровала као поклон, Вуку за љубав.

По себи се разуме, хвала ауторима, који су допринели научним квалитетима Зборника.

